

İktisada Giriş

1. HAFTA

TEMEL KAVRAMLAR

Bu bölümde ekonominin temel kavramları olan,

- ✓ İktisat
 - ✓ İhtiyaç
 - ✓ Mal ve hizmet
 - ✓ Fayda ve Değer
 - ✓ Üretim faktörleri
 - ✓ Tüketim
 - ✓ Ekonomik Birimler
 - ✓ Ekonomik Etkinlik
- Konularına değinilecektir

Yöntem

- Bilimsel faaliyetler iki aşamalı bir süreçtir;
 1. olaylar/olgular tasnif edilir.
 2. Tasnif edilmiş olay/olgular arasında nedensellik (sebeup-sonuç) ilişkisi kurulur.
- Nedensellik ilişkisi hipotez, kanun ya da teori biçiminde ortaya konmaktadır.

Hipotez; doğruluğu henüz kanıtlanmamış önermedir.

- Yeteri kadar deney ve gözlem yapılarak doğruluğu kanıtlanmamış bir nedensellik ilişkisine denir.
- Aksi kanıtlanana kadar doğru olduğu kabul edilir.

Kanun; Yeteri kadar deney ya da gözlem yapılarak kanıtlanan veya reddedilemeyen hipotezlere denir.

Teori; çok sayıda nedensellik ilişkisinin belli bir disiplin halinde bir araya getirilmesi sonucu oluşan bilgiler topluluğudur.

Bilimsel yöntem, olaylar/olgular arasındaki nedensellik ilişkisinin, tasnif edilmiş bilgiden faydalanılarak, hipotez, kanun, teori biçiminde ifade edilmesini mümkün kılmaktadır.

İktisat bilimi de bu yöntemi kullanmaktadır. Ve hipotez teori veya kanunları matematiksel yöntemler yardımıyla açıklar.

- $D_x = f(P_x)$

X malından talep edilen miktar (D_x), bu malı ikame eden ve tamamlayan malların fiyatları ile tüketicinin gelir seviyesi veri iken, bu malın fiyatının (P_x) azalan fonksiyonudur.

- $C = f(Y)$

Tüketim harcamaları (C) gelirin (Y) artan fonksiyonudur.

- Takdir edileceği gibi iktisadi faaliyetlerin öznesi olan insan davranışları, zaman içinde ve toplumdan topluma değişmektedir.
- Bu sebeple nedensellik ilişkileri zamana ve mekana göre değişiklik arz edebilmektedir.

- Nedensellik ilişkisi ifade edilirken, gerçeklere ulaşabilmek için, bilimsel yöntemin mümkün kıldığı ölçüde «soyutlama» tekniği kullanılır.

Örneğin; milli gelirin bileşenleri tesbit edilirken bu yöntem kullanılır.

- Analiz, genellikle «devletin harcama yapmadığı/ vergi almadığı» ve «dış aleme kapalı olan» bir modelden başlanır

$$Y=C+I$$

Y = Milli gelir

C =Özel tüketim harcamaları

I =Özel Yatırım harcamaları

Daha sonra birinci varsayımdan vazgeçilir ve devlet analize dahil edilir. Devlet, üretim faktörleri tarafından kazanılan gelirin belli bir bölümünü önce ***vergilendirmekte*** sonra ***harcama*** biçiminde ekonomiye geri verir. **Kamu harcamaları (G)** ve **vergiler (T)** denge denklemine ilave edilir.

$$Y=C+I+G-T$$

2. Varsayımı da kaldırırsak gerçeğe bir adım daha yaklaşıyoruz. Diğer ülkelerle yapılan ticaret dikkate alınmış olur. Yapılması gereken ***ihracat değeri(x)*** ile ***ithalat değeri (M)*** milli gelir denge denklemine dahil edilir.

$$Y = C + I + G - T + (X - M)$$

İktisat Bilimi

İnsanoğlunun istekleri sonsuz denilebilecek kadar çoktur. İhtiyaçların bu denli sınırsız olmasının nedenlerinden birisi, yaşamını devam ettirebilmesi için zorunlu ihtiyaçlarını sürekli olarak karşılamak zorunda olması bir diğeri de insanoğlunun doğasıyla ilgilidir.

Sahip olunmak istenen bu mal ve hizmet yelpazesi sürekli olarak genişlemekte ve artmaktadır. Bu yelpazenin genişlemesinin bir nedeni de teknolojik gelişmeyle birlikte sürekli olarak piyasaya yeni ürünlerin çıkmasıdır.

- İnsanların ihtiyaçlarının bu denli çok olmasına karşılık bu istekleri karşılayacak mal ve hizmetlerin miktarı sınırlıdır. Yani kaynaklarda bir kıtlık vardır. İhtiyaçlarla kaynaklar arasında bir dengesizlik vardır. Bu durum ister gelişmiş olsun ister gelişmemiş olsun bütün ekonomiler için aynıdır. Ekonomilerin üretim kaynakları sınırlıdır. Bu dengesizlik “Kıtlık Kanunu” olarak adlandırılır.
- Hangi ekonomik sistemi benimsemiş olurlarsa olsunlar bütün ekonomilerin temel sorunu budur. İşte iktisat bilimi de bu kıtlık sorununa çözüm bulabilmek üzere ortaya çıkmıştır.

- ***Kıtlık*** olgusu ekonomik hayatın temel gerçeklerindendir. Kıtlık olgusu belli hedeflere ulaşmak için söz konusu kaynakları kullanan ekonomik aktörlerin, yani karar birimlerinin (birey, firma, hükümet) bir takım tercihler yapılmasını zorunlu kılar.

- ***Birey***; gelir seviyesinin mümkün kıldığı ölçüde daha fazla mal ve hizmet satın almaya ve bunları tüketmekten sağlayacağı *faydayı maksimize* etmeye çalışmaktadır.
- ***Firma***; kaynakların en etkin bileşimini kullanarak talep edilen mal ve hizmetleri üretmeye ve sağlayacağı *karı maksimize* etmeye çalışmaktadır.

- ***Hükümet;*** talep edilen kurumsal mal ve hizmetleri üretmek ve gelirleri yeniden dağıtmak için kullanılabilir kaynakları harekete geçirerek *toplumsal refah seviyesini maksimize* etmeye çalışmaktadır.

- **İktisat, sınırsız olan insan ihtiyaçlarının sınırlı kaynaklarla en iyi nasıl karşılanacağını inceleyen sosyal bir bilim dalıdır.**

İktisat Bilimi; k t olan kaynakların, muhtemel kullanım alanları arasında nasıl dağıtılacağını araştırmakta ve bu tercihleri açıklamak için modeller geliştirmektedir.

Kıt olan kaynakların, muhtemel kullanım alanları arasında, en etkin sonuçları verecek şekilde dağıtılmasını sağlayacak olan, alıcılar ile satıcıların karşılıklı davranışlarıdır.

Belirli bir malın fiyatını, bu maldan satın almak isteyen **bireyler** ile bu malı üretmek isteyen **firmalar** arasında oluşacak **denge** tayin edecektir.

İktisat biliminin özellikleri

- ✓ Kıtılık bilimidir
- ✓ Sosyal bir bilimdir
- ✓ Analitik bir yapıya da sahiptir
- ✓ İnsanların iktisadi davranışları inceler
- ✓ Malların üretim, tüketim ve dağıtım faaliyetlerini inceler

İktisadın Bölümleri

- **Mikro İktisat**, Bir ekonomideki küçük karar birimlerinin iktisadi kararlarının incelendiği iktisat bölümüdür. Tüketici, üretici, firma ve endüstri (aynı üretim kolunda faaliyet gösteren firmalar) gibi karar birimleri. Mikro kelime olarak küçük anlamındadır.
- **Makro iktisat** ise bütün bireyler, bütün firmalar, genel anlamda tüm ülke ekonomisi ve uluslar arası ekonomi ile ilgili kararlarla ilgilenir. Ekonomiyi bir bütün olarak ele alır. Enflasyon, işsizlik, milli gelirin oluşumu makro iktisadın başlıca konularıdır. Kelime anlamı büyük demektir.

- **Pozitif İktisat:** Mevcut durumu inceleyip, ne olduğunu belirlemeye çalışır, değer yargısı içermez.
- **Normatif İktisat:** Toplumsal refahın en üst düzeyde sağlanabilmesi için, ne olması gerektiğini belirlemeye çalışır, değer yargısı içerir.

Kıtlık

- İktisat teorisinin omurgasını oluşturmakta ve çözümlene imkanı vermektedir. Bir şeyin kıt olarak tanımlanabilmesi için hem **faydalı** hem de **sınırlı miktarda elde edilebiliyor** olması gerekmektedir. Bolluk kelimesinin zıttı olarak kullanılmaz.

İhtiyaç

İhtiyaç tatmin edildiğinde haz ve doyum veren karşılanmadığında acı ve üzüntü veren duygulardır.

- İnsanın hayatını idame ettirebilmesi için mutlaka giderilmesi gereken ihtiyaçlarına **hayati ihtiyaçlar (fizyolojik ihtiyaçlar)**, diğer ihtiyaçlarına ise **hayati olmayan ihtiyaçlar (kültürel ihtiyaçlar)** denir.
- Hayati olmayan ihtiyaçlar da **zorunlu** ve **lüks ihtiyaçlar** olarak ikiye ayrılır.

- Bir ihtiyacın lüks mü zorunlu mu olduğunu tesbit etmek oldukça zordur. Bu noktada ihtiyaca atfedilen önem ve öncelik olgusuna bakmak gerekir.
- Fakat bu olgu, toplumun sosyoekonomik ve sosyokültürel seviyesine, üstünde yaşanılan ülkenin iklim şartlarına, zamana hepsinden önemlisi bireyin tercihiine göre değişmektedir.

İnsan İhtiyaçları Hiyerarşisi Kuramı (Abraham MASLOW)

İhtiyaçlar en temelinden en karmaşığına göre hiyerarşik biçimde sıralanmaktadır.

- Fizyolojik ihtiyaçlar: basmağıın en altındaki temel ihtiyaçlar.
- Güvenlik ihtiyaçları
- Sosyal ihtiyaçlar
- Saygınlık ihtiyaçları
- Kendini gerçekleştirme ihtiyaçları

İhtiyaçların Özellikleri

- ✓ İhtiyaçlar sonsuzdur ve süreklidir.
- ✓ İhtiyaçlar şiddet bakımından farklılık gösterirler
- ✓ İhtiyaçlar karşılandıkça şiddeti azalır
- ✓ İhtiyaçlar veya ihtiyaçları tatmine yarayan araçlar ikame edilebilirler
- ✓ İhtiyaçlar zamanla alışkanlık halini alabilir
- ✓ Ekonomistler ihtiyacın ahlaki yönü ile ilgilenmezler

Mal ve Hizmet

- İnsan ihtiyaçlarını doğrudan ya da dolaylı olarak karşılamaya yarayan her türlü fiziksel varlıklara mal denir. Ekmek, su, otomobil gibi.
- İhtiyaçları karşılama özelliği olmasına rağmen fiziksel özellik göstermeyen şeylerde hizmet olarak adlandırılır. Bankacılık, dişçilik, eğitim gibi.

Mal ve Hizmetlerin Özellikleri

Malların özellikleri

- ✓ İhtiyacın varlığı
- ✓ Malların kullanılabilir olması
- ✓ Mallar, insan ihtiyaçlarını gidererek fayda sağlar
- ✓ Ekonomik malların bir değeri vardır (fiyatı)

- **Serbest ve Ekonomik Mallar**

Elde edilmesi için mutlaka belirli bir çaba harcanan veya bedel ödenmesi gereken mallara **ekonomik mal** denir. Bunlar doğada her istenildiğinde bulunmamaktadır.

Serbest mallar doğada her istenildiğinde bulunabilen ve herhangi bir çaba harcamadan elde edilen mallardır.

- **Tüketim ve Üretim Malları**

Tüketicinin ihtiyaçlarını karşılayan ekonomik mallara tüketim malları denir. Nihai mallardır.

Üretim malları diğer üretim malları ve tüketim mallarının üretiminde kullanılan mallardır.

Örneğin, elektrik sermaye işçinin emeği hammaddeler, makine...

- **Dayanıklı ve Dayanıksız Tüketim Malları**

Dayanıklı mallar belirli bir yaşam süresi olan ve bu nedenle uzun süre fayda sağlayan mallardır. Dayanıklı üretim (makina), dayanıklı tüketim malları (buzdolabı, ütü) ve yarı dayanıklı tüketim malları (elbise, ayakkabı) olmak üzere 3'e ayrılır.

Dayanıksız mallar fayda sağladığında yok olan ekmek şeker peynir vb. mallardır.

- **İkame(rakip) Mallar, Tamamlayıcı Mallar:**

Birbirinin yerine kullanılabilen mallar ikame mallardır. Çay- kahve, normal ayakkabı- spor ayakkabısı gibi mallar ikame mallara örnektir. Tamamlayıcı mallar ise biri olmadan diğerinden tam olarak fayda sağlayamadığımız biri olmadan diğerinin işe yaramadığı mallardır. Çay-şeker, otomobil- benzin gibi mallar

- **Normal Mal- Fakir Mal:**

Tüketicinin geliri arttığında talebi artan mallara normal mal denir. Örnek cep telefonu, bilgisayar gibi. Tüketicinin geliri arttığında talebi azalan malla ise fakir mal adı verilir. Örnek margarin, makarna, patates gibi.

- **Çoğaltılan Ve Çoğaltılamayan Mallar:**

Üretimle miktarları artırılan mallar çoğaltılan mallardır, üretimle miktarı değiştirilemeyen mallar ise çoğaltılamayan mallardır. Örnek antika eşyalar, tarihi eserler.

Hizmetlerin özellikleri

- ✓ Hizmetler de mallar gibi üretilebilirler.
- ✓ Hizmetler, mallar gibi stoklama özelliğine sahip değildir.
- ✓ Hizmetlerin ancak süreleri uzatılabilir.
- ✓ Üretildikleri yerde tüketilirler

Fayda

- Malların ve hizmetlerin insan ihtiyaçlarını tatmin etme (karşılama) özelliğine fayda denir.
- İnsan ihtiyaçlarını karşılayan bütün mallar faydalıdır....
- Fayda malın bünyesinde bulunan bir özelliktir. Öncelik sırası kişiden kişiye değişebilmektedir.

Değer (kıymet)

- Bireylerin kişisel ihtiyaçlarına, gelir ve kültür düzeylerine göre mal ve hizmetlerden sağlayacakları faydaya verdikleri öneme değer(kıymet) denir.
- İktisada göre değer göreceli bir kavramdır...
altın ve elmasın faydası hava ve su ile karşılaştırılamayacak kadar azdır fakat kıt olmasından dolayı çok yüksek değere sahiptir

Üretim

- Üretim, hammaddeleri ya da yarı mamulleri, mamul haline çevirmek amacıyla üretim elemanlarını bir araya getirme süreci ve işlemidir.

Mal ve hizmetlerin üretim ve satışına yönelik temel fayda yaratıcı faaliyetler

- ✓ Şekil faydası
- ✓ Yer faydası
- ✓ Zaman faydası
- ✓ Mülkiyet ve değişim faydası
- ✓ Bilgi faydası

Üretim faktörleri

Üretim, üretim elemanlarının bir araya getirilmesi süreci ve işleviydi. İşte bu üretim elemanları iktisat biliminde üretim faktörü olarak adlandırılır.

Bunlar;

- Geleneksel üretim faktörleri (emek, sermaye, doğal kaynaklar)
- Çağdaş üretim faktörleri (girişimci, bilgi birikimi yani teknoloji)

Tüketim

- **Mal ve hizmetlerin ihtiyaçları karşılamak amacıyla nihai olarak kullanılmasına tüketim denir. Tüketim genelde tüm ekonomilerin nihai amacıdır.**

Ekonomik Etkinlik

- Ekonomide kıt kaynakların toplum refahını yükseltecek şekilde üretime katılması ve üretilen malların bireyler arasında adil olarak dağıtımının yapılması ekonomik etkinlik olarak adlandırılır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere iki tür etkinlikten bahsedilebilir;
- **Üretimde etkinlik**, mevcut kaynaklarla en yüksek üretim düzeyine ulaşmayı ifade eder. Üretimde etkinliğin sağlanması demek üretim imkanları eğrisi üzerindeki her noktadaki mal bileşiminin üretiminin gerçekleşmesi demektir.
- **Bölüşümde etkinlik** ise üretilen bu mal ve hizmetlerin, üretime katılanlar arasında adaletli bir şekilde dağıtılması demektir. Yani adil gelir dağılımıdır.

İktisadi Diğer Kavramlar

- **Gelir:** Üretime katılma karşılığında elde edilen parasal değere denir.
- **Birikim:** Gelirin tüketilmeyen kısmına denir.
- **Gömüleme:** Eğer elde edilen gelirden yapılan birikim atıl olarak elde tutuluyorsa, bankada değil de yastık altında tutuluyorsa mevcut iktisadi sisteme dahil olmayacağından gömüleme olarak adlandırılır.
- **Yatırım:** belirli bir zaman içerisinde sermaye mallarına (makine, araç,vb.) yapılan net ilaveye denir.

- **İktisadilik:** belirli bir işi en az kaynakla gerçekleştirebilmek anlamına gelmektedir.
- **Verimlilik:** üretilenlerin üretmek için kullanılanlara bölünmesi ile elde edilen sonuçtur. Yatırımın gelir getirme durumu hakkında bilgi sağlayan bir kavramdır. Verimlilik katsayısı ne kadar büyük olursa gelir o kadar yüksek olur.

$V = \frac{\text{Üretilen çıktılar}}{\text{Üretimde kullanılan girdiler}}$

- **Karlılık:** Elde edilen karın (satışlardan maliyetlerin çıkartılmasıdır) sermayeye bölünmesiyle bulunan ve firmanın sürdürülebilirliği hakkında fikir veren kavramdır.

Karlılık = $\frac{\text{Kar}}{\text{Sermaye}}$

- **Enflasyon:** fiyatlar genel düzeyinin sürekli olarak yükselmesidir. Bazı malların fiyatlarının yükselmesi yada fiyatlarda sürekli olmayan yükselmeler enflasyon değildir.

Enflasyon türleri

- 1. Talep Enflasyonu**
- 2. Maliyet Enflasyonu**
- 3. Yapısal Enflasyon**

- **Deflasyon:** Fiyatlar genel seviyesinin sürekli olarak azalmasıdır.
- **Stagflasyon:** İyi bir enflasyon oranı mevcutken iktisadi büyümenin görülmemesi, iktisadi durgunluğun gözlenmesi, kısaca enflasyon ve iktisadi durgunluğun aynı anda var olması durumudur. Stagflasyon varlığı yaklaşan iktisadi krizin habercisidir.

- **Devalüasyon:** ülke parasının yabancı para karşısında hükümet tarafından değer kaybettirilmesidir.
- **Revalüasyon:** Ülke parasının değerini altına ve dövize göre yükselterek yeniden ayarlamaktır. Çok az rastlanan bir durumdur.
- **Deregülasyon:** Piyasa üzerinden devlet düzenini kaldırma ve serbest ticareti yaygınlaştırma işlemidir.
- **Kleptokrasi:** Yolsuzluğun yerleşik olduğu; vergi ve diğer devlet fonlarının memurların şahsi çıkarları doğrultusunda halkın zararına kullanıldığı hükümet biçimidir.